

# תורת אמך

ביאורי סוגיות והדרכה לימודית

מסכת ברכות -

פרק שביעי - שמיני

ברכת המזון

סוגיה כג: צירוף בראייה ועל ידי שמש

נכתב בסייעתא דשמיא

על ידי

אליהו מאיר ליפשיץ

ב"ר חיים שמאי ז"ל

ישיבת ברכת משה, מעלה אדומים

## סוגיה כג: צירוף בראייה ועל ידי שמש

\*

### רקע

המשנה אומרת שראייה מצרפת לזימון, והברייתא מוסיפה שמשמש שתי חבורות מצרפן לזימון. יש להבין מה היחס בין דין זה לבין הדין שלמדנו בסוגיה הקודמת שרק שלושה שאכלו כאחת מצטרפים לזימון.

### מקורות

א. משנה נ. "שתי חבורות שהיו אוכלות בבית אחד... ואלו מזמנין לעצמן"

גמ' נ: "ב' חבורות וכו'... שמש מצרפן"

ב. תוס' ד"ה שמש

תלמידי רבינו יונה לז. ד"ה גמ' אם היה שמש

רא"ש סי' ל, ומעדני יום טוב אות ט

רמב"ן מה. ד"ה זו ששנינו שלשה שאכלו [מובא לעיל בעמ' 315]

רשב"א ד"ה הא דקתני שתי חבורות

רא"ה ד"ה מתני' שתי חבורות, "... על דעת כן"

שו"ת הרשב"ש ריש סי' לז

ג. רמב"ם הל' ברכות פ"ה הי"ב

ד. שו"ע סי' קצה, ומשנה ברורה

רשב"א ד"ה הא דקתני שתי חבורות

הא דקתני שתי חבורות שהיו אוכלות בבית אחד בזמן שמקצתן רואין אלו את אלו הרי אלו מצטרפין לזימון, אורחא דמלתא נקט, ומיהו לאו דוקא בבית אחד דהוא הדין לשני בתים, וכדגרסינן עלה בירושלמי [פ"ז ה"ה]: לא סוף דבר בית אחד, אלא אפילו שני בתים, אמר רבי יונה: והם שנכנסו בשעה ראשונה על מנת כן. ונראה דאפילו לשתי חבורות שהיו בבית אחד נמי קאמר דדוקא כשנכנסו משעה ראשונה לכך דהוה ליה כהסבו יחד, וכן כתב הראב"ד ז"ל, ומכאן שאפילו לברכת הזימון בעינן הסבה, ומתניתין דהסבו דבפרק כיצד - בין בברכת הלחם שהיא המוציא בין בברכת הזימון היא. אבל ראיתי לגדולי המפרשים האחרונים ז"ל שפירשו אותה משנה דוקא בברכת הלחם אבל ברכת הזימון אינה צריכה הסבה כפשטה דשמעתא דהתם דעל ההיא מתניתין.

רא"ה ד"ה מתני' שתי חבורות

מתני' שתי חבורות שהיו אוכלות בבית אחד בזמן שמקצתן רואין אלו את אלו הרי אלו מצטרפין לזימון ואם לאו אלו מזמנין לעצמן ואלו מזמנין לעצמן. תנא אם היה שמש ביניהם שמש מצרפן. פירוש, ואמרו בירושלמי דכי אמרינן במקצתן רואין אלו את אלו דמצטרפין לזימון דדוקא בשישבו מתחלה על דעת כן, על דעת להצטרף כולן זה עם זה. ומסתברא דכי בעינן ישבו מתחלה על דעת כן דוקא בכי האי גונא שהם רחוקין זה מזה ואלו נראין לעצמן ואלו נראין לעצמן, הא לאו הכי כיון

דבכל חדא איכא חבורה ראויה לזמן ודאי מצטרפין אלו עם אלו ואף על גב דלא ישבו מתחלה על דעת כן.

שו"ת הרשב"ש ריש סימן לז

שאלת. פעמים שהצבור באים לבית הכנסת יע"א ואינם משלימים לעשרה, ובעזרת בית הכנסת יש קצת בני אדם, ואמר לכם מורה אחד דכיון שאותן שבבית הכנסת רואים את אלו שבעזרה משלימין לעשרה.

תשובה. נראה שהמורה בזה סמך על אותה ששינו בפרק שלשה שאכלו: שתי חבורות שהיו בבית א' בזמן שאלו רואין את אלו מצטרפים, וטעה בזה בשתים. האחד, שאלו אמר חמשה שהיו אוכלים בבית זה וחמשה בבית אחר בזמן שאלו רואים את אלו הרי אלו מצטרפים היתה ראייה לזה, אבל המשנה לא דברה אלא בשתי חבורות, ובכל חבורה יש כדי לברך בזמון או בשם, וכל חבורה היתה חייבת בפני עצמה בלי שום צירוף, ואלו רצו לברך לעצמם וכל אחת היתה יכולה לברך לעצמה, אבל אלו החבורות רצו שאחד יברך לשתיהן. ויש הפרש בין צירוף של תפלה ששאלתם לצירוף של ברכת המזון, שצירוף של תפלה ששאלתם עליו הוא שאתם רוצים להשלים מנין עשרה באותם שבחוף, וצירוף ברכת המזון הנזכר במשנה הוא שבכל מקום יש כדי הצורך אלא שרוצים לפטור עצמם בברכת א' מן החבורות ובוה צירוף כל דהו סגי, מה שאין כן בצירוף של תפלה שאנו צריכים עשרה במקום א' וליכא.

## הסבר הסוגיה

שתי חבורות שהיו אוכלות בבית אחד, בזמן שמקצתן רואין אלו את אלו - הרי אלו מצטרפין לזימון, ואם לאו - אלו מזמנין לעצמן ואלו מזמנין לעצמן. [משנה נ.]  
תנא, אם יש שמש ביניהם - שמש מצרפן. [ברייתא נ:]

המשנה מחדשת שראייה מצרפת שתי חבורות לזימון, והברייתא מוסיפה חידוש, שגם שמש המשמש את שתי החבורות מצרפן לזימון. חידושים אלו צריכים תלמוד, שהרי למדנו שזימון הוא חיוב של "שלושה שאכלו כאחת", וכיצד ניתן לצרף שתי חבורות שלא אכלו כאחת?

ניתן לענות על תמיהה זו בשני כיוונים: א. ראייה ושמש מגדירים את הסועדים כ"אוכלים כאחת". ב. ראייה ושמש אינם מגדירים את הסועדים כ"אוכלים כאחת", אך כאן מדובר במקרה שונה שניתן להצטרף אף כשאין "אוכלים כאחת". שני הכיוונים הללו תלויים במחלוקת הראשונים שלמדנו בסוגיה עא [עמ' 215-216]. לשיטת תלמידי רבינו יונה והרא"ש, שחיוב זימון מותנה בכך שהאוכלים הם "חבורה", וחבורה נוצרת רק כשהם מסבים יחד [לתלמידי רבינו יונה בתחילת הסעודה, ולרא"ש לפחות בסופה], יש להסביר לפי הכיוון השני. לדעתם יש לומר שיש חילוק בין צירוף יחידים לחבורה לבין צירוף שתי חבורות לזימון משותף [כך מפורש ברשב"ש (ס"ו לה)]. חיוב זימון הוא חיוב של חבורה, וצירוף יחידים לחבורה הוא רק כשהם מסבים ביחד. כשיש שתי חבורות, חל על כל אחת מהן חיוב זימון, והראייה מאפשרת להן להצטרף לזימון אחד, אף שאינן מהוות חבורה אחת.

לשיטת הרמב"ן, שחיוב זימון אינו מותנה בכך שהסועדים הם "חבורה", ואכילה משותפת, אפילו בצורה מקרית, מחייבת זימון, סוגייתנו מגדירה מהי "אכילה משותפת". כשהסועדים רואים זה את זה או כשמשמש משמשם, הם מוגדרים כאוכלים ביחד, והם מצטרפים לזימון. לשיטתו, שלושה יחידים הרואים זה את זה מצטרפים לזימון אף כשאינם קבועים לאכול ביחד.

בירושלמי [פ"ז ה"ה (נה:)] יש תוספת שאינה קיימת בבבלי: "רבי יונה ורבי אבא בר זימנא בשם רבי זעירא: לשני בתים נצרכה. אמר ר' יוחנן: והן שנכנסו משעה ראשונה על מנת כן". בירושלמי נאמר שניתן לצרף חבורות אף שהן בשני בתים שונים, אך הצירוף הוא רק בתנאי שתחילת סעודתם היתה לאכול ביחד.

תוס' [ד"ה שמש] ותלמידי רבינו יונה [לז. ד"ה גמ' אם היה שמש] משמיטים את דברי הירושלמי, ולדעתם שתי חבורות הרואות זו את זו מצטרפות אף כשאין קשורות זו לזו. הרא"ש<sup>1</sup> [ס"ו ל], הרשב"א [ד"ה הא דקתני שתי חבורות] והרא"ה [ד"ה מתניתין שתי חבורות] מצטטים את הירושלמי, אך הם נחלקו בהבנתו. מהרשב"א משמע ש"נכנסו משעה ראשונה על מנת כן" מהווה הסבה. לדעתו אין חילוק בין צירוף של יחידים לצירוף של חבורות, וצירופם הוא כשהם מסבים יחד במקום אחד, או שהם "נכנסו משעה ראשונה על מנת כן". מהרא"ה משמע שהתנאי "נכנסו משעה ראשונה על מנת כן" אינו מהווה הסבה, אלא מצרף שתי חבורות הרחוקות זו מזו. מדבריו [כיון דכל חדא איכא חבורה ראויה לזמן] משמע שיחידים מצטרפים רק אם הם מסבים יחד לאכילת קבע. יוצא אם כן, שיש שלוש רמות בצירוף לזימון: א. שלושה יחידים מצטרפים רק כשהם מסבים יחד בחבורה אחת. ב. שתי חבורות הנמצאות בריחוק זו מזו מצטרפות רק כש"נכנסו משעה ראשונה על מנת כן". ג. שתי חבורות סמוכות זו לזו מצטרפות אף כש"לא נכנסו משעה ראשונה על מנת כן".

### סיכום

המשנה אומרת ששתי חבורות שמקצתן רואים אלו את אלו מצטרפות לזימון, ונחלקו הראשונים בגדרי הדין:

הרמב"ן סובר שדין צירוף יחידים לחבורה ודין צירוף חבורות זהה. המשנה מבארת שסועדים הרואים זה את זה מוגדרים כ"שלושה שאכלו כאחת", והם מצטרפים לזימון. הרשב"א מודה שדין צירוף יחידים לחבורה כדין צירוף חבורות, אך לדעתו חיוב זימון מותנה בכך שהם מסבים כאחד. חידוש המשנה, על פי הירושלמי, הוא ש"נכנסו משעה ראשונה על מנת כן" כדין הסבה, וניתן להצטרף לזימון אף כשיושבים במקומות שונים.

<sup>1</sup> הרא"ש מצטט את דין הירושלמי ואינו מסבירו. הבית יוסף [ס"י קצה סע' א-ב ד"ה וכתב הרשב"א] מקשה מדוע צריך "שנכנסו משעה ראשונה על מנת כן", והרי שיטת הרא"ש היא שמספיק שהם מסיימים ביחד, ואין חובה שיתחילו לאכול ביחד? הוא מתרץ שני תירוצים: א. "יש לחלק בין צירוף דחבורה אחת לצירוף דשתי חבורות". ב. הדין "שנכנסו משעה ראשונה על מנת כן" נאמר רק כשהם אוכלים בשני בתים, ולא כשהם אוכלים בבית אחד. לפי ההסבר הראשון שיטת הרא"ש הפוכה משיטת הרשב"ש, וצירוף חבורות חמור יותר מצירוף יחידים לחבורה אחת.

התוס', תלמידי רבינו יונה והרא"ה סוברים שדין צירוף חבורות קל מדין צירוף יחידים לחבורה. תוס' ותלמידי רבינו יונה סוברים שיחידים מצטרפים רק כשהתחילו לסעוד ביחד, ואילו חבורות מצטרפות בראייה או על ידי שמש שמשמשן, אף במקרה ש"לא נכנסו משעה ראשונה על מנת כן". הרא"ה סובר שאם החבורות רחוקות זו מזו הן מצטרפות רק כש"נכנסו משעה ראשונה על מנת כן".

הרא"ש, על פי הסבר אחד של הבית יוסף<sup>[מובא בהערה 1]</sup>, סובר שצירוף חבורות חמור יותר מצירוף יחידים, יחידים מצטרפים אף כשסיימו את הסעודה ביחד, ואילו חבורות מצטרפות רק כש"נכנסו משעה ראשונה על מנת כן".

### הלכה

השו"ע [סי' קצה סע' א] פוסק ששתי חבורות הרואות זו את זו מצטרפות לזימון רק אם "נכנסו מתחלה על דעת להצטרף יחד". המשנה ברורה [סק"ו] כותב שיש הרבה אחרונים הסוברים שניתן לצרף שתי חבורות בבית אחד אפילו אם לא נכנסו מתחלה על דעת להצטרף יחד. הביאור הלכה [ד"ה שתי] מצטט את הרשב"ש הסובר שניתן לצרף רק חבורות ולא יחידים ורק כשנכנסו מתחילה על דעת להצטרף יחד. הביאור הלכה מביא גם את הדעה, שאם נכנסו מתחילה על דעת להצטרף יחד, אפילו יחידים מצטרפים לזימון, והוא אינו מכריע ביניהם.